

Lars Gunnar Lingås
Dr.philos.

Legen som plastikator

Avansert genteknologi gir muligheter for å perfektjonere menneskenaturen etter målestokker som vi mennesker selv finner ønskelige. Det naturgitte – slik er jeg født, slik ble jeg – er i vår høyteknologiske tid ikke lenger en gitt forutsetning for menneskets somatiske og mentale status. Arveegenskapene er i mer enn én forstand manipulerbare. Dette gir legers behandling en ny etisk dimensjon. Bør leger delta i jakten på det perfekte mennesket?

Fra myter og science fiction har vi hentet forestillinger om mulighetene og farene ved en slik jakt. Vi kjenner det fra gresk mytologi der Prometheus i allianse med Minerva formet og besjelet menneskene og etterpå utstyrt dem med den ilden som han – ikke straffet – stjal fra Olympens guder. Både i romantikkens Prometheus-dyrking av menneskets skjønnhet og omnipotens og i modernitetens tro på at menneskets godhet kan odles, ligger det en forlengelse av denne forestillingen om at mennesket selv kan være menneskets egen skaper eller *plastikator*. Hangen til å innta rollen som skaper blir satt på spissen og ironisert over i fortellingen om doktor Frankenstein og hans uhyre. Moralen der var at denne hybride har forferdelige følger. Monsteret kan bli virkelig når vi inntar rollen som skaper og setter oss over naturen og livet selv.

I Aldous Huxleys science fiction-roman *Vidunderlige nye verden* fra 1932 er mennesket gjenstand for omprogrammering med det formål å skape «det nye mennesket». Det handler om en statsstyrt totalitær eugenikk som skal bidra til å foredle det lydige, underdanige, nyttige og fullt ut tilpassede mennesket. Advarselen fra Huxley var rettet mot den hybride forestillingen at mennesket kan eller bør forme menneskene i sitt bilde, altså innta rollen som plastikator.

Den tyske filosofen Jürgen Habermas tar i sin bok *Den menneskelige naturs fremtid* opp de etiske sidene ved den moderne genteknologien. Han skjelner mellom å benytte genteknologien til to ulike formål. Det ene formålet kaller han *negativ* eugenikk, der siktemålet er (re)habilitering, det vil si å behandle negative tilstander som det er vanskelig å leve godt med. Det andre formålet kaller han *positiv* eugenikk, der formålet er å fremme og forsterke antatt positive egenskaper hos et menneske eller «forbedre» et normalt menneske.

Den positive eugenikken mener han kan krenke menneskeverdet. Den negative eugenikken finner han overveiende uproblematisk. Den handler om å rette på defekter og skader som gjør livet vanskelig for et menneske, altså en teknologi i det godes tjeneste. Det funksjonshemmede eller syke mennesket har myndighet til å ønske og til å samtykke til slik behandling. I denne teknologianvendelsen ligger det med andre ord en forutsetning som Habermas kaller et *virtuelt tilsagn* fra den behandlede. I praksis vil tilsagnet ikke bare være virtuelt, men også aktuelt og manifest.

Positiv eugenikk handler derimot om å bearbeide arveanlegg *utover* det vi betegner som normalt og naturlig mangfold i kroppslige og mentale tilstander blant menneskeslektens individer, variasjoner som det bør være uproblematisk å leve med. Det er ikke monsterargumentet og frykten for uforutsigbare følger som er den viktigste innvendingen Habermas har mot å bruke genterapi for å «rette på feil» hos normale mennesker. Vi snakker ikke om en ny Frankenstein som mister kontrollen over resultatet. Vi snakker heller ikke om en hybrid Prometheus som trosser gudene i kjærlighet til menneskene. Men det ligger et transcendentalt element i innvendingene

Habermas reiser. Det handler om det forkastelige i å vende seg mot det naturgitte og omgjøre dette etter eget forgodtbefinnende. Dette må ikke banaliseres til at alle inngrep i naturen bør bannlyses. Det er fullt etisk forsvarlig og riktig å behandle avvik som vanskelig kan forenes med livets vitale funksjoner – også med genterapi.

De etiske innvendingene mot positiv eugenikk er knyttet til to sentrale eksistensielle forhold: dels at en positiv eugenikk utgjør et overgrep mot friheten til det mennesket som er berørt; dels at overgrepene eller inngrepene representerer en forakt mot svakhet og avvik og dermed mot det berørte menneskets iboende verd. Det sistnevnte gir relevante assosiasjoner til dr. Mengeles virksomhet for drøyt 60 år siden.

Bruk av positiv eugenikk har et element av irreversibilitet i seg. Det er problematisk å gjøre inngrep som ikke kan gjenopprettes. Retrospektivt og retroaktivt vil ikke den som behandles eller «forbedres» uten videre kunne frigjøre seg fra den programmeringen eller terapien vedkommende er utsatt for. Noe eksistensielt viktig blir da forstyrret. Pasienten blir ufri. Og denne ufriheten skyldes ikke naturens egne begrensninger, men begrensninger som er gjort av et annet menneske i en profesjonell rolle – en lege i rollen som plastikator. Pasienten som er «omprogrammert», vil dessuten ikke oppleve denne «programmereren» som jevnbyrdig.

Jeg oppfordrer med dette legestanden til å overveie sin etikk når dørene nå åpnes for mennesket selv som allmektig skaper.

I neste nummer:

- Infantile spasmer
- Skjelettuberkulose
- CT-pelvimetri
- Hofteleddsdysplasi hos nyfødte
- Overaktiv blære-syndrom
- Metadon og hjertearytmi